

לקראת עשרה בטבת**סיכום שאלות מתוך שאלות ותשובות "מעמקים" של הרב אפרים אשרי זצ"ל**

מבוא: ספרי שו"ת הם חלון לתוך עולמם של דורות קודמים. לצערנו, ברוב המקרים אין תאריכים בספרי שו"ת, ואיננו יודעים למי נכתבו התשובות, ומה עשה מקבל התשובה בסופו של דבר. השו"ת של הרב אשרי שונה. הרב אשרי עבר את השואה בגטו קובנה, ואף נשאר לאחר המלחמה כדי לחלץ ילדים ממשפחות נוצריות וממנזרים. בתחילת תקופת הגטו הגאון הרב אברהם דב בער שפירא זצ"ל (בעל שו"ת דבר אברהם) היה חי, ובחלק מהתשובות הרב אשרי מציין את פסקיו ודעתו של הרב שפירא. לאחר פטירת הרב שפירא אנשי הגטו פנו לרב אשרי בשאלותיהם. הרב אשרי כתב את השאלות מזיכרון לאחר המלחמה, וברוב התשובות הרב אשרי מציין תאריכים (לפחות את השנים), את שמות השואלים, וכן מה קרה בסופו של דבר. ספריו הם מקור לאמונה ודבקות בתורה ובמצוות, ובנוסף- לימוד היסטוריה וציון לנשמות הנרצחים. הרב אשרי היה נוכח במעמד לימוד התורה שהוציאו את הרב אלחנן וסרמן הי"ד להורג (עיין תאור מעמד זה בחלק ב' עמ' קע"ז). לאחר המלחמה הוא הגיע לארה"ב ועמד בראש קהילה בעיר ניו יורק עד שנפטר בשיבה טובה לפני שנתיים.

לפניכם סיכום של מספר שאלות מתוך הספר.

1. אנשים שהגרמנים חייבו אותם לקרוע ספר תורה שאלו כיצד הם יתכפרו על מעשיהם. (א' א')
2. אחד שיכול לסדר לעצמו עבודה קלה במטבח שואל האם כדאי לו לעשות כן, אף על פי שעבודה זו כרוכה בחילול שבת. אם לא, הוא יצטרך להמשיך לעבוד בעבודת פרך בבניית שדה תעופה לגרמנים. אם יעבוד במטבח האם מותר לו לאכול מהאוכל שבשלו בשבת? (תשובה: כדאי לעבוד במטבח כי על ידי כך יציל את עצמו) (א' ה')
3. לא היה אפשרות לרוב האנשים להשיג בשר. גם אם השיגו בשר, מלח להכשרת הבשר עלה כסף רב ובדרך כלל אי אפשר היה להשיג מספיק כדי להכשיר בשר. (א) כאשר היה בשר שחוט כדן, האם יש דרך להכשיר את הבשר ללא מלח (ללא צליה)? (ב) אם השיגו רק בשר נבלה וטריפה (ויאכלו בשר זה משום פיקוח נפש)- האם צריך להכשיר אותו? (א' י')
4. אין להשיג נרות בגטו קובנה אבל יש חשמל בחינם. מה דין הדלקת נרות שבת בנורות חשמל? מה דין נרות חנוכה? (א' י"א)
5. הבחורים שהרב אשרי למד אתם שאלו אותו האם מותר להם לעשות ציצית מצמר שנגנב (במסירות נפש) מהגרמנים ימ"ש? (רקע: בשו"ע או"ח י"א נפסק שאסור לעשות ציצית מצמר גזול דכתב "ועשו להם" עיי"ש) (תשובה: הרב אשרי התיר להם להכין ציצית והוא תיאר את שמחת הבחורים במצווה זו וכיצד טוו את הצמר ועשו ציצית. (א' י"ב))
6. שאלו את הרב האם חייבים במזוזה בגטו, כי הרי הגטו הוא כלא, ובית סוהר פטור ממזוזה. (הרב השיב שאינם חייבים במזוזה, והקובע מזוזה תבוא עליו ברכה, כך שיקבע את המזוזה ללא ברכה) (א' י"ג)
7. שאלות לפסח: (א) האם במצב הקשה השורר בגטו יהיה מותר לתושבים לאכול קטניות בפסח? (ב) אין מספיק קמח להכין מצות לכולם- האם אפשר להוסיף קמח תפוז"א, וקליפות תפוז"א לקמח מצות? (א' י"ז)
8. הגרמנים ימ"ש חייבו את תושבי הגטו לגלח זקניהם, ולא היו מכונות גילוח בגטו ואף היה קשה להשיג מספריים. האם מותר לגלח את הזקן בתאר? הרב מתאר בתשובה את מסירות הנפש של חסיד חב"ד אחד שלא הסכים לגלח את זקנו "דיוקנא דיהודא", ופסק שמותר לגלח משום פיקוח נפש. (א' ט"ו)
9. במקום שהיה רק שופר א' סדוק, שאלוהו האם מותר לתקוע בו בר"ה? (א' כ"א)
10. אחרי המלחמה גילו שבשוק בקובנה הגויים עוטפים דגים בספרי קודש ר"ל. שאלו את הרב האם הם מחויבים לפדות את הספרים האלו בכסף כדי למנוע מהם ביזיון. (הרב השיב שחייבים, והוא תיאר כיצד הפליטים העניים הוציאו כסף למטרה זו) (א' ל')

11. מנהל ישיבת סלבודקה, הרב גרודזינסקי הי"ד פנה למזכיר אגודת הרבנים בליטא (הרב איצקוביץ) בבקשה שבעזרת קשרים שהוא בנה עם הנאצים, ינסה לשחרר מספר בחורי ישיבה. מכיוון שכל מגע מיותר עם הנאצים היה כרוך בספק סכנה, נציג אגודת הרבנים שאל האם הוא חייב לסכן את עצמו כדי להציל אחרים. (ב' א') (בסופו של דבר הרב איצקוביץ עשה והצליח בהכוונת הרב אשרי)
12. אנשים שעמדו בפני העברה למחנה מוות שאלו את הרב אשרי מהו הנוסח המדוייק של הברכה שצריך לברך כאשר נהרגים על קידוש ה' ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לקדש את שמו ברבים או בא"י אמ"ה אקב"ו על קידוש ה' (הרב פסק שיש לברך "לקדש את שמו ברבים"). (הרב כותב בתשובה שאנשים העידו על אותו ר' אליהו ששאל את השאלה שהוא בירך ברכה זו לפני מותו) (ב' ד')
13. האם להסתכן כדי ללמוד תורה או להתפלל בציבור? (הרב פוסק שבתנאי הגטו אפשר להסתכן עבור תורה ותפילה. (ב' י"א) (עיי' חלק ב' עמ' קע"ז על ההוצאה להורג של הג"ר אלחנן וסרמן והרבנים שלמדו אתו הי"ד)
14. סיפור על נכריה שפנתה אליו אחרי המלחמה העביר לו ילד שאמו היתה יהודיה. הרב שאל אותה מדוע היא מוסרת את הילד, הרי גויים רבים אינם מחזירים את הילדים היהודיים שהחביאו בזמן השואה? האשה סיפרה לו שאם הילד פנתה אליה בחלום ובקשה שתביא אותו אל רב, כדי שיגדל כיהודי. היא סיפרה שאין לה מנוחה כל זמן שהוא לא גדל כיהודי (סיפור שכדאי לקרוא במקור) (ב' כ"ד) (הרב מתאר כיצד דאג שהילד יגיע למשפחה מאמצת באנגליה שגידלה אותו כבן תורה, ובעת כתיבת הספר הוא קיבל הזמנה לבר מצווה)
15. כיצד מקיימים מצוות ד' כוסות בלי יין? האם יוצאים ידי חובה בתה ממותק בסכרין- ("חמר מדינה" של הגטו)? (ג' ה')
16. שתי משפחות גרו יחד בדירה אחת (בצפיפות של הגטו). אחת המשפחות נלקחה למחנה המוות על ידי הנאצים ימ"ש. המשפחה שנשארה שאלה האם מותר להם ליטול את חפציהם של המשפחה שנהרגה, כדי שיחיו את עצמם במכירת החפצים או שמא יש בזה משום גזל מהיורשים? (פסק להתיר. ניתן ללמוד הרבה מתשובה זו. משפחה שהתמודדה עם קשיי הגטו לא היתה מוכנה לגעת ברכוש משפחה אחרת שנלקחה מהגטו בלי לשאול שאלת רב.) (ג' ד')
17. האם מותר לברך שלא עשני עבד בגטו? (הרב השיב שהברכה היא על שעבוד הנפש ולא שעבוד הגוף וצריך לברך) (ג' ו')
18. בביהכ"נ היה מקום מסתור (קיר כפול). הצעירים היו מתחבאים ומתפללים שם בשעות הבוקר מפני שבשעות אלו הגרמנים היו מחפשים את הצעירים כדי להוציא אותם מהגטו לעבודות קשות. הצעירים שאלו- האם הם יוצאים ידי חובת תפילה בציבור כאשר הם שומעים את החזן (שעומד בבית הכנסת עם הזקנים) אבל לא רואים אותו? (ד' ד')
19. השיגו לולב ואתרוג בגטו ורצו ליטול אותם ביום הראשון של חג למרות שחל בשבת מחשש שלא יוכלו ליטול אותם בשאר ימות החג. (הרב אשרי מביא שהג"ר א"ד שפירא התיר) (ד' ה')
20. האם מותר לקיים מצוות סוכה בקרשים שנגנבו מהגרמנים? (ד' ו')
21. האם מותר/ראוי להסתכן כדי לברוח מהגטו ולהצטרף לפרטיזנים? (הרב השיב שיש לעודד את האנשים שרוצים לעשות כן) (ד' י')
22. לאחר המלחמה, האם צריך לחפש אחר הרוצחים ימ"ש כדי להעמידם לדין? (הרב השיב כן, ואפילו יש להוציא על כך כסף) (ד' י"ד)
23. תשובה קשה מאד על הכרטיסים שהידנראט קבלו לחלק בין תושבי הגטו. היו רק 5,000 כרטיסים לחלק בין 30,000 תושבי הגטו. הכרטיסים היו "כרטיס לחיים". שאלו האם לחלק את הכרטיסים אף על פי שיש בזה משום הכרעה, שהרי כל מי שאין לו כרטיס ימות. או האם לא לחלק את הכרטיסים, אבל אז יש חשש שהגרמנים יהרגו את כולם. (ה' א')
24. באלו מקרים מותר להתחפש לגוי או להשתמש בדרכונות/תעודת של עכו"ם כדי להינצל ובאיזה מקרים אסור? (ה' ג')
25. דין חולים שרוצים לצום ביום הכיפורים נגד הוראות הרופא. (ה' ד')
26. האם יוצאים ידי חובת סעודת פורים במרק שחור (מרק עדשים) כאשר אין לחם בגטו? (כן) (ה' ה')
27. אחד שהקפיד כל חייו לא לאכול מצה שרויה והגרמנים ימ"ש שברו את כל שיניו- האם יכול עתה להקל לאכול מצה שרויה? (ה' ו')

28. תאור קשה של עבודת הפרך בגטו, ועל הוראת הרב אשרי שכולם חייבים לאכול בתשעה באב אחרי שבילו לילה ורוב היום בעבודה. שאלו האם לומר נחם בברכת המזון. (ה' ח')
29. נער רוצה להניח תפילין לפני גיל בר מצווה מחשש שהוא לא יחיה עד גיל בר מצווה (ולצערנו הוא צדק) (ה' י')